

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ»:
ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ
В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ**

Міщук Інна Володимирівна

*кандидат юридичних наук, професорка,
професорка кафедри конституційного права та галузевих дисциплін,
Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Киричук Богдана Сергіївна

*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
5-го року навчання,
Навчально-науковий інститут права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації правової системи України та її адаптації до загальноєвропейських стандартів особливої актуальності набуває питання формалізованого визначення категорії правового статусу дитини як суб'єкта права, що поєднує в собі риси індивідуальної автономії та потребу в особливому юридичному захисті. Дитинство визнається ключовим періодом соціалізації особи, і від того, наскільки ефективно забезпечені права й свободи дитини, залежить не лише її розвиток, а й економічний, культурний та політичний потенціал правової держави та громадянського суспільства.

З огляду на актуальність досліджуваного питання, *мета статті* – здійснити комплексний аналіз категорії «правовий статус дитини», враховуючи ключові доктринальні підходи та тенденції у сучасному правовому полі України.

Стан опрацювання проблематики дослідження засвідчує, що правовий статус дитини потребує багаторівневого тлумачення з врахуванням його міжгалузевого характеру, еволюції правових підходів до феномену дитинства, а також зростаючого впливу міжнародно-правових стандартів у цій сфері. Для надання власної інтерпретації вищезгаданого поняття були використані напрацювання П. В. Карпової,

С. П. Коталейчук, В. Ф. Погорілка, О. М. Ригіної, С. А. Саблук, О. В. Синегубова, І. В. Швець, О. А. Шульц, а також О. Г. Юхти.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати правовий статус дитини як феномен у правовому полі, то необхідно згадати твердження відомого українського науковця П. Рабіновича, який стверджував, що кожен із феноменів характеризується наявністю «сутності» та «явища» (тобто внутрішнього змісту й зовнішньої форми виразу), які в більшості випадків не збігаються. Індивіди розкривають (тобто вивчають) явище у процесі своєї повсякденної практики, натомість сутність можливо зрозуміти лише з використанням методів науково-дослідної діяльності. У тому випадку, якби сутність і явище феномену були тотожними, для наукового кола конкретної держави, у тому числі й України, не було б потреби в його дослідженні [5, с. 11]. У зв'язку з розумінням цього універсального твердження стає очевидним той факт, що ґрунтовне вивчення категорії правовий статус дитини потребує не лише ознайомлення через практику законодавчого оформлення та репрезентації, але й через ґрунтовне теоретико-правове осмислення його сутності з точки зору ключових доктринальних підходів.

Так, погоджуємося з твердженням О. Ригіної стосовно того, що нині в сучасних умовах трансформації правової системи України, вивчення правового статусу дитини неможливо здійснити відокремлено від узагальнюючого поняття «правовий статус особи» [6, с. 28]. Паралельно відзначимо той факт, що в науковому полі України відсутнє єдина дефініція вищезгаданого поняття, що, на наше переконання, пояснюється багатовекторністю підходів до розуміння правового статусу особи, різним рівнем абстракції наукових досліджень, а також відсутністю уніфікованого законодавчого визначення. Що ж до останнього, 22 вересня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», однак у ньому обмежилася твердженням про те, що правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, цим та іншими законами України, а також міжнародними договорами. При чому у статті 1 «Визначення термінів», яка вважається засадничою для розуміння змісту всього законодавчого акта, який підлягає науковому аналізу, не міститься чіткого та визначення поняття «правовий статус особи» [4]. У статті 6 Сімейного кодексу України також лише зазначається, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [9]. На подолання цієї прогалини у правовому полі України доцільно зосередити увагу на доктринальних підходах.

Як зазначає О. Синегубов, поширеним є визначення, за яким під правовим статусом особи розуміють сукупність різних структурних елементів (правосуб'єктність, права, свободи, обов'язки та юридичну

відповідальність), об'єднаних тим, що вони характеризують становище людини у правовому суспільстві [8, с. 902]. Слушно відзначає В. Макаруч, що правовий статус особи – це сукупність юридичних прав, свобод і обов'язків особи, що закріплені в чинному законодавстві й складають соціально допустимі та необхідні потенційні можливості особи мати суб'єктивні права й обов'язки, а також реалізувати їх у системі суспільних відносин [2, с. 19].

До слова, чимало вітчизняних науковців, серед них вищезгадані О. Ригіна та О. Синегубов, а також Н. Найман зазначають, що наразі в доктрині національного права, у тому числі й конституційного права, прийнято виділяти три види правового статусу особи. По-перше, диференціюють загальний (базовий) правовий статус особи – цей статус визначається Основним законом держави та передбачає, що особа є громадянином та членом суспільства. По-друге, спеціальний (родовий) правовий статус, який відображає особливості формування становища окремо визначених категорій осіб (зокрема військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, суддів, прокурорів, посадових осіб органів місцевого самоврядування тощо). І наостанок – індивідуальний правовий статус, у межах якого здійснюється конкретизація становища носія такого статусу, для прикладу, у зв'язку з досягненням ним певного віку чи зміни сімейного статусу [6, с. 28]. На продовження цієї думки Н. Найман зазначає, що правовий статус дитини – це специфічна форма правового статусу особи, зважаючи на те, що вона фактично поєднує в собі відразу три види статусів з частковим переважанням двох останніх. Таку ж позицію підтримує вітчизняний науковець С. Саблук [3, с. 38; 7, с. 147].

Інтерпретуючи та узагальнюючи вищенаведені твердження у власну дефініцію, зазначимо, що правовий статус дитини – це специфічна форма (вид) правового становища особи, яка виражає сукупність закріплених у законодавстві прав, свобод, інтересів, гарантій їх реалізації, а також юридичну відповідальність, які у своїй органічній сукупності визначають правове становище індивіда (малолітньої або неповнолітньої особи) як суб'єкта права в межах конкретної правової системи. При наданні цього визначення також дотримуємося позиції П. Карпової, за якою відступ від забезпечення однакових гарантій у втіленні прав і свобод, за загальним правом, є дискримінацією. Водночас диференціація правового регулювання, тобто підвищення рівня добробуту, полягає в наданні пільг особам, які потребують підвищеного соціального захисту зі сторони держави. Яскравим прикладом такої соціально виправданої диференціації є правовий статус дитини. У цьому випадку слабка захищеність організму й психіки від несприятливого зовнішнього впливу компенсується позитивною дискримінацією або, іншими словами, забезпеченням спеціального правового захисту [1, с. 34].

Висновки. У результаті проведеного теоретико-правового дослідження було встановлено, що правовий статус дитини є складним правовим феноменом, який потребує як комплексного нормативного осмислення, так і доктринального узагальнення. Категорія правового статусу дитини не може бути зведена винятково до формального переліку прав та обов'язків, а повинна розглядатися як особлива форма правового становища особи, що відображає поєднання базових характеристик загального, спеціального та індивідуального статусів.

У межах цієї роботи запропоновано авторське визначення правового статусу дитини як специфічної форми правового становища особи, що виражає сукупність закріплених у законодавстві прав, свобод, інтересів, гарантій їх реалізації, а також юридичну відповідальність, які у сукупності визначають положення малолітньої або неповнолітньої особи як суб'єкта права в межах конкретної правової системи. Подальше ґрунтовне дослідження цієї тематики має не лише наукову, але й прикладну цінність для вдосконалення правової політики держави щодо охорони дитинства та розвитку інституту правового статусу особи в сучасній Україні.

Література:

1. Карпова П. В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 2 (5). С. 33–37.
2. Макарчук В. В. Поняття «Правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі. *Право.ua*. 2015. № 3. С. 18–22.
3. Найман Н. М. Сімейно-правовий статус дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 38–43.
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вер. 2011 р. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20 (дата звернення: 22.04.2025).
5. Рабінович П. М. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 2 (73). С. 10–16.
6. Ригіна О. М. «Правовий статус дитини», «права дитини», «потреби дитини», «інтереси дитини»: загальнотеоретична характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 28–30.
7. Саблук С. А. Окремі аспекти правового статусу дитини. *Університетські наукові записки*. 2005. № 3 (15). С. 143–147.
8. Синегубов О. В. Правовий статус дитини як учасника особистих немайнових відносин. *Форум права*. 2013. № 1. С. 900–907.
9. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10 січн. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21 (дата звернення: 22.04.2025).